

OSMANLI LONCA SİSTEMİ İÇİNDE YAMAKLIK OLGUSU

Bülent ÇELİK*

Öz

Osmanlı klasik dönem üretimi ve lonca işleyişi ile ilgili elimizde pek çok veri ve bunlara ait zengin yorumlar bulunmaktadır. Elinizdeki makalenin yazılış amacı varolan bu bilgi birikimine katkıda bulunmaktır. Osmanlı lonca örgütlenmesinin vergilendirilmesi konusunda bize önemli ip uçları sunan yamaklık uygulaması loncaların avâız niteliğindeki vergilerini ödemeleri sırasında karşımıza çıkan bir olgudur. Görece diğerlerine göre yeni örgütlenmiş, ekonomik ve siyasi gücü daha zayıf ya da üretimleri daha az elzem görülen loncaların; eski ve köklü, daha güçlü ve temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik üretim yapan loncalara avâız cinsinden vergilerin nakit ya da hizmet olarak devlete ödenmesi sırasında vergi mükellefi olarak bağlanmaları olarak tanımlayabileceğimiz bu uygulama loncalar arasında yapılan çeşitli sözleşmelerle veya devlet tarafından alınana kararlarla düzenlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı loncaları, avâız, yamak.

Abstract

We already have quite a few datas and rich comments concerned with Ottoman classic period and the processing of guild. The aim of writing this article is to assist the existing information about this subject. The application of yamaklık which gives us important clues about the taxing of Ottoman guild organizing, appears during taxing. There are guilds which are, as to the others, new-organized, have poor economy and politics or with a rarely seen production. And they are connected to the others which are old, powerful and which produce only to afford their basic needs. Thus, the new ones pay taxes, named as avâız (extra-ordinary tax), in cash or as a service. This arrangement, which is called as yamaklık, is put in order with agreements between guilds and decisions taken by central government.

Key words: The Ottoman guilds, avâız (extra-ordinary tax), yamak.

---

* Yrd. Doç. Dr. Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Osmanlı Devletinde Lonca örgütlenmesi ile ilgili genel anlamda pek çok çalışma bulunmaktadır. Loncaların işleyişi, kendi içlerindeki örgütlenme tarzları ve devletle ilişkileri açık olarak ortaya konmuş ve teorik anlamda bazı yorumlara ulaşılmıştır. Loncaların işleyişi ile ilgili olan bu tartışmalar kabaca iki gruba ayrılabilir. İlk loncaların oldukça özerk kuruluşlar olarak diğer lonca üyelerine, lonca dışındaki işçilere ve tüccarlara karşı kendi çıkarlarını savunan oluşumlar olduğu görüşü, ikincisi de bu örgütlenme tarzının, Osmanlı Devletinin merkezleşmesine paralel olarak, giderek yönetimin kontrolüne girdiği ve üretimi denetlemek amacıyla merkez tarafından oluşumlarına izin verilen kuruluşlar olduğunu iddia eden görüştür¹.

Loncalardaki örgütlenme tarzının tüm Osmanlı İmparatorluğu'nda aynı olmadığı, işkolları ve üretimin farklılaşmasına bağlı olarak zaman ve mekan anlamında değişik şekillere büründüğü kabul edilebilir görünmektedir. Özellikle Batı Kapitalizminin sonucu olarak imparatorluğa giren yabancı mallarla rekabetin XIX. yüzyılda kızıştığı ve lonca üretimine büyük zararlar verdiği düşünülürse örgütlenme ve üretim tarzında bu dönem için büyük değişikliklerin olduğu ya da olması gerektiği düşünülebilir. Ancak Osmanlı İmparatorluğunun klasik biçiminin iyice olgunlaştığı XVI-XVII. yüzyıllarda Osmanlı loncaları için dışarıdan gelebilecek bu türden bir rekabetten söz etmek anlamsız olacaktır². Çünkü bu dönemde devleti yönetenler tarafından yerli üreticilerin sıkı bir biçimde korunup kollandığı, ülke içindeki talebin karşılanmasına çok önem verildiği bilinmektedir.

Bu dönemde Osmanlı kentlerindeki tüm loncalar devletçe konmuş olan kurallara sıkı sıkıya bağlıydılar. Gerek ihtisab kuralları gerekse lonca içindeki hiyerarşik yapı tarafından üretimlerinin kalitesi ve hacimleri denetlenmektedir. Lonca içinde bir oto-kontrol mekanizması çalışmakta, lonca içeriden de denetlenmekteydi. Her hırfetin başında bir şeyh, bir kethüda, bir yiğitbaşı bulunmakta ve bunlar o meslek grubu ustalarının oybirliği ile seçilmekte, seçim işlemi kadı siciline kaydedilmek suretiyle tamamlanmaktaydı. Esnafın arasına "ham-destler" in, yabancıların karışmaması, üretim biçim ve hacminin gelişigüzel değiştirilmemesi için sıkı kayıtlar konmuştu³. Lonca görevlileri bile lonca içindeki yetkilerini korumak için, devleti lonca işlerinde gitgide artan bir rol almaya teşvik etmişlerdi. Seçilmeleri üzerine vali ya da sultandan resmi bir berat almaları da adetten oldu. Böylelikle kendi iktidarlarını lonca içinde güçlendirerek, devlet desteği ile, maddi çıkarların bağlı olduğu lonca sistemini

¹ Amnon Cohen, *Osmanlı Kudüs'ünde Loncalar*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul Şubat 2003, s.3.

² Bu dönüşüm hakkında bkz. Onur Yıldırım, "Osmanlı Esnafında Uyum ve Dönüşüm: 1650-1826" *Toplum ve Bilim*, sa.83, Kış 1999/2000, s.146-175.

³ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)* içinde. Ed. Osman Okyar-Halil İnalçık, Ankara 1980, s.107. Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul. Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*. Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Enver Özcan. Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1990, c. 1, s. 343-354.

tehdit eden yeni akımların önünü kesmeyi becermişlerdir⁴. XVI ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun temel iki eyaleti olan Anadolu ve Rumeli eyaletlerindeki pek çok kentte Osmanlı lonca sistemi, başkent İstanbul'daki lonca işleyişine paralel olarak aynen uygulanmaktadır. Loncaların zenginlikleri, dükkan ve usta sayıları farklılık gösterse de işleyiş ve devlet denetimi aynıdır. Loncaların merkezi devlete olan bu bağımlılıklarının aslında çok pratik nedenleri bulunmaktadır. Osmanlı loncalarının en büyük sıkıntısı üretimleri için gerekli hammaddeyi sağlamada yaşanan olumsuzluklardır. Hammadde kıtlığı, fiyatların yükselmesine, işsizliğe dolayısıyla ciddi ekonomik buhranlara yol açabileceğinden güçlü bir merkezi devletin bu konudaki düzenleyici rolü ve girişimleri loncalar tarafından desteklenmektedir. Merkezi yönetimin vurguncu ve istifçi girişimcileri cezalandırmasına yönelik olarak çıkarılan ya da yabancı tüccarlara sınırlı miktarda ve sadece devletçe belirlenmiş türde malları satın almalarına yönelik yasaklayıcı emirler lonca örgütlenmelerini koruyan uygulamaları ve doğal olarak bu tür büyük çaptaki düzenlemeleri yapması ve bunları uygulaması gereken yasama ve yürütme gücü yerel ve özerk loncalarda değil merkezi devlette bulunmaktaydı. Loncalarla ilgili merkezi yapının aldığı bu kararların yanında loncalar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde de son söz Osmanlı resmi görevlilerindedir.

Makalemizin asıl konusunu oluşturan "yamaklık" olgusunda da yerel resmi görevlilerin kararları belirleyicidir. Şunu hemen belirtmemiz gerekmektedir ki; Osmanlı kentlerindeki eski loncaların yanında yeni bir lonca oluşumunun ortaya çıkması sanıldığı kadar sancısız gerçekleşmemektedir. Yeni bir loncanın resmen kabul görebilmesi için bazı özel şartlar bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

1- Halkın ihtiyacına yönelik yeni bir malın üretimine geçilmesi zorunluluğu.

2- O mala belirli bir talebin olması.

3- Loncanın bu ihtiyacı karşılayabilecek nitelikte olması. Yani gerekli uzman işgücü ve sermayeye sahip bulunması.

Tüm bu şartların tam olarak oluşması durumunda merkezi devlet tarafından yeni loncanın resmi olarak onaylanması gerekmektedir. Ancak yapılan bu onamalar genellikle "yamaklık" şartı ile gerçekleşmiş benzerdir. Yeni kurulan lonca genellikle yakın işkolunda faaliyet gösteren güçlü ve daha eski bir loncaya yamak yazılarak kabul görmektedir⁵. Burada ilginç olan yamaklık statüsünün ne şekilde oluştuğudur. Bu konuda bize küçük ip uçları veren arşiv belgelerine göre sonradan oluşturulmuş esnaf loncaları çoğunlukla eski

⁴ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*. Çev: Ruşen Sezer, YKY İstanbul Mayıs 2003, s.161.

⁵ Burada hemen belirtmekte yarar var. Yeni oluşturulan lonca önceden anlaşma yoluyla eski bir loncaya yamak olarak yazıldığı gibi bazen hiç tercih etmediği bir loncaya da yamak olarak yazılabilmekteydi. Tüm bu işlemleri gerçekleştiren merci, merkezi devlettir.

loncalara yamak olarak kaydedilmektedirler. Büyük kentlerde eski loncalardan filizlenen yeni loncalar, yeni ihtiyaçları karşılamak veya üretimin belli aşamalarını gerçekleştirmek amacıyla kurulmaktadır. Örneğin değişik renklerde deri üzerinde çalışan debbağlar daha önceden tekstil endüstrisindeki ipek işleyicilerinin yaptığı gibi ayrı loncalar kurmuşlardı. Büyük kentlerde fakat iki farklı piyasada çalışan insanlar farklı loncalar oluşturabiliyorlardı. Eğer bu zanaatın uzmanlaşma gerektiren farklı bir dalında çalışan bir grup büyüdüğü zaman bir kethüda seçerek kadıya gönderiyor ve yeni bir lonca kurma istediklerini bildiriyorlardı. Köklü loncalar ise seçilmiş kethüdaları tanımayı reddederek ve yeni lonca ustalarının yeteneksiz olduklarını iddia ederek bu oluşuma karşı çıkıyorlardı. Bu gibi durumlarda merkezi hükümetin izni, loncanın kurulabilmesi için zorunluymdu. Eğer merkezi hükümet bu yeni oluşumu hisba kurallarının karşısında olarak değerlendirmez ve halkın gereksinmelerini karşılayacağı kanısına varırsa loncanın varlığını onaylardı⁶. İşte bu noktadan sonra yeni kurulan bu loncaya diğer eski loncalardan, başta vergilerin paylaşımı konusunda olmak üzere taarruzlar başlardı. Ellerinde özellikle ordu akçesi ödemekten muaf olduklarını gösteren belgelere sahip olabilen loncalar bu saldırılardan ve yamaklık taleplerinden sıyrılabilmektedirler.

Öyle görünüyor ki; tıpkı lonca içindeki hiyerarşik yapı gibi loncalar arasında da belirli bir hiyerarşik yapı görülmektedir. Bazı loncalar yaptıkları üretimin önem derecesine ya da resmi görevlilerle kurdukları özel ilişkilere bağlı olarak diğer işkollarından daha prestijli bir konumdaydılar. Bunun bu şekilde olduğu özellikle yüksek devlet yetkilileri ile ilgili törensel ritüellerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin Evliya Çelebi'nin anlattığı 1637'deki IV. Murad'ın da bulunduğu esnaf alayında pek çok lonca arasında tören geçiş sırası için anlaşmazlıkların çıktığı bilinmektedir⁷. Yine Osmanlı ordusunun 27 Mayıs 1657 yılında Girid seferine çıkarken düzenlenen esnaf alayında da geçiş sırası bellidir⁸. Bu hiyerarşiye ayrı bir örnek olarak debbağlar loncası verilebilir. Osmanlı'da Ahîliğin kurucusu olarak bilinen Ahî Evran'ın debbağlar loncasına mensup oluşu, debbağların diğer esnaf loncaları arasındaki yerlerini farklı kılmaktaydı. Bu farklı konum en azından XVIII. yüzyılın sonlarına dek sürmüştür⁹.

⁶ Halil İnalçık, *A.g.e.*, s.165.

⁷ Evliya Çelebi, *Seyahatname*. Neşreden: Orhan Şaik Gökyay, YKY, İstanbul 1996, c.1, s. 217-317'de sözkonusu geçiş sırası ve bu sıra için loncalar arasında çıkan anlaşmazlıklardan örnekler verilmektedir.

⁸ Eremya Çelebi Kömürcüyan, *XVII. Yüzyıl'da İstanbul Tarihi*, Çev: Hrand D.Andreasyan, İstanbul 1952, s.307-309. Esnafın yer aldığı bu alaylarla ilgili görsel malzeme için bkz. Esin Atıl, *Levni ve Surname. Bir Osmanlı Şenliğinin Öyküsü*. Koçbank, İstanbul 1999. Ayrıca bkz. Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara Aralık 1982, s.227-248.

⁹ Ahî Evran ahfadından ve tekkenin 1197/1782-83 yılında zaviyedarı olan Şeyh Hafız Mehmed, tekke şeyhlerinin eskiden beri debbağın ve bütün esnafın şeyhleri olmalarına rağmen bazı esnaf loncalarının artık bu haklarını kabul etmeyip duacı, yiğitbaşı, ahî baba, kethüda, usta ve halife tayinlerini kendilerinin yaptığını, bu yüzden tekkenin onarımı ve misafirlerin ağırlanmasına ayrılan paranın kesildiğinden şikayet etmekteydi. Bkz: Suraiya Faroqhi, "XVI.-XVIII.

Köklü ve daha eski lonca ile kendisine yamak olarak yazılan loncalar arasındaki en büyük anlaşmazlıklar Osmanlı Devletinin loncalardan nakit ya da hizmet olarak istediği avâriz cinsinden vergilerin ödenmesi konusunda çıkmaktadır. Merkezi devletin yamak olarak kabul ettiği loncalar da bu verginin ödenmesinde ortak edilmekteydiler. Ancak bu vergilerin ortak ve eşit bir biçimde ödenmesi her zaman söz konusu olmamaktadır. Genellikle “ordu akçesi”, “ordu bedeli”, “orducu bedeli” gibi adlarla anılan bu vergilerin hizmet ya da nakden ödenmesi sırasında yamak olarak kaydedilen loncaların, büyük loncaların ekonomik anlamda bir baskısıyla karşı karşıya kaldıklarına dair pek çok örnek bulunmaktadır. Görece yamak yazıldıkları loncalara göre ekonomik açıdan daha zayıf bir halde bulunmaları büyük ihtimal dahilinde olan bu loncaların, devlet tarafından istenen avâriz cinsinden vergileri yamak olarak ödemelerinde problemler çıkmaktadır. Bu yüzden yamak loncaların en büyük çabaları, yamaklık pozisyonundan bir an önce kurtulmak ve söz konusu vergileri bağımsız olarak ödemeye çalışmaktır. Her durumda bağımsız bir vergi mükellefi olarak devletle olan ilişkileri düzenlemek, belki de bu konuda hiçbir söz hakkı olmadan, yamak olarak belli bir vergi dilimini ödemekten daha avantajlı görünmektedir. Her durumda yamaklık, loncalar tarafından tercih edilebilecek bir seçenek değildir. Loncalar vergilendirme konusunda yamak olarak devletle karşı karşıya kalmaktansa bağımsız olarak bir vergi birimi kabul edilmeyi tercih etmekte, hatta bunun için ellerinden gelen çabayı göstermekteydiler. Örneğin 18 Rebiülâhir 992/29 Mart 1584 yılında İstanbul’da kılıççı esnafı ile bıçakçılar arasında yamaklık konusunda bu türden bir mücadele yaşanmıştır. Bıçakçılar dergâh-ı mu’âllâ’ya gönderdikleri temsilciyle bu güne dek içlerinden orducu ihraç olunmadığını, kılıççıların buna rağmen kendilerine yamaklık teklif ettiklerini, eğer içlerinden orducu ihraç olunacaksa kendilerinin yamak olarak değil de müstakil statüde orduya katılmak istediklerini bildirmişler, yönetim de bu isteği onaylayarak İstanbul Kadısına orducu olarak kaç nefer kılıççı gönderilecekse o kadar da bıçakçının orducu olarak sefere gönderilmesine yönelik bir emir göndermişti¹⁰. Esnaf arasındaki bu statünün belirlenmesinden doğan anlaşmazlıklarda merkezi yönetim, belirleyici olmaktadır. Kentlerdeki esnaf gruplarından hangilerinin ne tür vergileri ödeyeceği İstanbul’dan yapılan düzenlemelerle belirlenmekte, bu düzenlemeler de bir süre sonra mutâd-ı kadîm uygulamalar halini almaktadır.

Öte yandan Osmanlı Devleti olağanüstü durumlarda topladığı avâriz cinsinden vergileri reâyâdan toplarken bilindiği gibi nispî hane hesabıyla dağıtmaktadır. Bir yerleşim biriminde –ki genelde bu yerleşim birimleri köylerdi–tarımsal üretimde bulunan hanelerin 3, 5, 7 veya 9’u 1 avâriz hanesi sayılarak bu vergiler ödenmekteydi¹¹. Bu şekilde aslında gerçek anlamda

Yüzyıllarda Orta Anadolu’da Şeyh Aileleri”, *Türkiye İktisat Tarihi Semineri, Metinler/Tartışmalar* içinde, 8-10 Haziran 1973, Editörler: Osman Okyar-H.Ünal Nalbantoğlu, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975, c.13, s.207.

¹⁰ MD 52/846, s.319. Aynı hırfet grupları ve aynı konu ile ilgili olarak yine MD 52/932, s.348’de 4 Rebiülâhir 992/15 Nisan 1584 tarihli hüküm.

¹¹ Bkz, Ömer Lütfi Barkan, *İslam Ansiklopedisi*, “Avâriz”mad. İstanbul 1993, c. 2, s. 13-19.

mevcut olmayan bir hane oluşturmaktan devletin en büyük kazancı vergi kaybını en aza indirmekti. Böyle bir ortaklıkta vergiyi ortak ödeyecek olan haneler, kendi kendilerini kontrol ederek, hiç kimseye bir ayrıcalık tanımadan ve vergi ödemekten kaçınanlara engel olarak bu katkıyı sağlamaya çalışacaklardı.

İşte bu vergi düzeni sadece kırsal alanda tarımsal üretimle uğraşan reâyâyâya değil, kentlerdeki loncalara da uygulanmıştır. Her loncanın özellikle İstanbul, Bursa ve Edirne gibi büyük şehirlerde avâriz vergilerini ne şekilde verecekleri önceden belirlenmiştir. Merkezi hükümet tarafından belirlenen bu vergi miktarlarını ödemek tek bir lonca için kuşkusuz çok ağır bir ekonomik yükür. Bu yüzden 2-3 veya daha fazla sayıda lonca birleşerek bu miktarı ödeyebilmekteydiler. Örneklerden görüleceği üzere bu türden bir işbirliği genellikle devletin istediği "orducu esnaf ihracı" ya da bedeli olan "ordu akçesi" gibi avâriz cinsi vergiler için geçerli olmaktadır. Diğer esnaf loncalarından sosyal ve ekonomik hayatta ağırlığı daha fazla olan bir lonca kendisine yamak olarak bağladığı diğer loncalarla birlikte kendisinden istenen bu hizmet ya da nakit karşılığı vergiyi merkezi devlete ödemekteydi. Osmanlı Devleti'nde askeri anlamda da kullanılan yamaklık terimi XIV. yüzyılda yaya, müselleme ve voynuk teşkilatı içinde de yer almaktaydı¹². Bu teşkilatlarda, daha aşağı derecelerde ancak görevleri diğerleri ile aynı olan ve yamak adı verilen yardımcı namzetler bulunmaktadır. Loncalar arasında yamaklık statüsü ile ilgili ortaya çıkmış pek çok anlaşmazlığın varlığı yamaklık olgusunun ne şekilde işlediğini ortaya koymak olasıdır. Örneğin 16 Muharrem 1019/13 Nisan 1610 tarihinde İstanbul'da berat-ı şerif sahibi tabib, kahlâl ve cerrahlar sefer sırasında üzerlerine düşen görevleri yerine getirdikleri ve bir kusurları yokken, attarların kendilerinden ordu akçesi talep ettiklerini, ancak kendilerinin eskiden beri kimseye ordu akçesi vermediklerini ve kimseden akçe almadan seferlere kendi malları ile katıldıklarını belirterek bu isteğin men' edilmesini istemişler ve bunu sağlayabilmişlerdir¹³. Yine 10 Şaban 1101/19 Mayıs 1690 yılında İstanbul Kaimakamı ile İstanbul ve Galata Kadılarına gönderilen bir hükümde Galata esnafının bu yıl düzenlenecek sefer-i hümâyûn için kendi üzerlerine ferman olunan 419.400 akçelik aynı sürsat ve avârizlerini ödedikleri halde, İstanbul esnafından ihracı ferman olunan ordu teklifine de katılmaları istenmiş ve bu meblağ kendilerinden bir kez daha ordu teklifi adı altında İstanbul Yaş Yemiş Pazarbaşısı El-Hac Receb, Bakkallar Pazarbaşısı Karabet, Bölükbaşı El-Hac Kadri, Mehmet Bölükbaşı, Nasuh Bölükbaşı, Yusuf oğlu Mustafa ve Vanik Mehmed adındaki kişilerce toplanmıştı. Durum merkez tarafından incelendiğinde İstanbul kenti esnafının 27 ayrı meslek grubunun (hırfet) 83 çadırılık (hayme) ordu hizmetleri olduğu, ancak sefer zamanı olmayıp, Galata

¹² Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I*. 2. baskı, T.T.K, Ankara 1987, s.177. Halime Doğru, *Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müselleme-Taycı Teşkilatı*. (XV. Ve XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağı), Eren Yayınları, İstanbul 1990, s.40-43.

¹³ Ahmed Refik, *Onbirinci Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı (1592-1688)*. Enderun Kitabevi, İstanbul 1988, s.42-43.

esnafının da ordu hizmetleri olmadığı, yalnızca sürsat zahiresi bedelleri olduğu anlaşılmıştır. Bu yüzden kendilerinden alınan ordu teklifinin geri ödenmesine karar verilmiştir¹⁴. Bu belgeye göre Galata esnafı ve İstanbul esnafının ödeye geldikleri avâriz cinsi vergiler ayrı ayrı olmasına rağmen İstanbul esnafının baskısıyla Galata esnafının ödeyeceği vergilerin artırılması girişimi söz konusudur. Galata'daki esnaf loncalarına yönelik baskılar 1127/1715 yılında da sürecektir. 2 Zilhicce 1126/9 Aralık 1714'de Mora seferi için İstanbul, Edirne ve Bursa'dan aynı olarak orducu ihraç edilmesi için kadılara hükümler gönderilmiştir¹⁵. Bu sefer sırasında İstanbul esnafı 27 ayrı hırfet'den 84 hayme, Edirne esnafı 24 hırfet'den 39 ve Bursa esnafı 25 hırfet'den 49 hayme ile sefere katılacaktı. Bu esnaf grupları belirlendikten sonra sefer masraflarının loncalardan ortaklaşa karşılanması için kadılıklara yine emirler gönderilmiş, ancak İstanbul'da yine ordu akçesinin toplanması konusunda anlaşmazlıklar baş göstermişti. İstanbul esnafının önde gelenleri ve kethüdalarının masrafları tüm esnafa paylaştırma girişimine Galata esnafı itiraz etmiştir. Galata esnafı kendilerinin Galata Voyvodalığına bağlı olduklarını, ordu bedeli değil sürsat vergisi ödediklerini, orducu çıkarmadıklarını öne sürerek bu girişime karşı çıkmışlardı. Ancak daha önceden 1105/1693-4, 1106/1694-5 ve 1118/1706-7 yıllarında Darüssaade Ağası Süleyman arzıyla aldıkları ve orducu teklifinden nüzül ve sürsat verdikleri için muaf sayılmaları gerektiğini belirten hüccet ve fermanlar, bu yıldan itibaren geçerli sayılmamış ve İstanbul esnafına bu hizmeti yerine getirmeleri için gereken meblağın paylarına düşenini ödemeleri konusunda uyarılmışlardı. Yine belgelerde merkezi devlet bu yeni durumu açıklamaktadır. İlk bu yıl içinde re'âyâ'nın hallerine merhameten nüzül istenmemişti ve Galata esnafı da bu vergiyi ödemeyecekti. İkincisi de İstanbul esnafı avâriz vergisini ordu ihraç ederek öderken Galata esnafı çeşitli yerlerdeki arazilerini tasarruf etmekte, kazançlarına kazanç katmaktaydı¹⁶. Merkezi devletin bu değerlendirmeleri avâriz ödemelerinde Galata esnafının İstanbul esnafına yamak olarak yazılmasına yol açmıştır. Ulaşabildiğimiz bilgilere göre Galata esnafı ile ilgili yapılmış en son düzenleme, evâsıt-ı Receb 1168/Nisan sonları ile Mayıs başları 1755 tarihlidir. Bu yıl Galata'daki kebabçı, hoşabçı ve çorbacı esnafı kethüdası zımmî, 8 bakkal dükkanında balık, bakla, nohut ve midye pilavı yapıp satıldığı, bu yüzden bu kişilerin açılara yamak olmaları gerektiğini, yamaklık paylarına düşen 1000 akçelik ordu akçesini

¹⁴ Cevdet Askeriye, 49772.

¹⁵ MAD, 9902, s.64. "Mora seferine mevcut bulunmaları üzere aynı ordu esnafı hırfetleri ihrac olunmak lazım gelmeğin sene-i sabıkada bilâd-ı selase'den aynı ordu esnaf ve sair bilâd'ın bedelleri tahsil olunageldiği mevkûfât defterlerinde mukayyet bulunmuştur. Gaza ve muharebede olan asâkir-i muvahhidinin iktizâ eden lâzımları için ordu-yı hümayûnda mevcut olmak üzere ", İstanbul Bâb Mahkemesi 110/75b, "mükemmel ordu ihrac ve tedarikle asâkirin lâzımları için eşyaları ile gelmeleri".

¹⁶ MAD 9902, s. 182-183'deki 18 Muharrem 1127/24 Ocak 1715 tarihli İstanbul ve Galata kadılarına yazılan hüküm, ayrıca aynı konu ile ilgili olarak MAD 3284, s. 256, MAD 3823, s. 40, İstanbul Bâb Mahkemesi 106/s. 76-77. Galata esnafından ayrıca önceki yıllardan itibaren bedel-i lağımçıyan ve neccar akçesi de talep edilmekteydi. Bkz. Caroline Finkel, *The Administration of Warfare: The Ottoman Military Campaigns in Hungary. 1593-1606*. VWGO, Wien 1988, s.259. Esnaf bazen bu hizmetleri aynı olarak da yerine getirmekteydi. Bkz Ahmet Refik, A.g.e., s.14.

vermediklerini beyan etmiştir. Galata'daki Balıkpazarı dışındaki söz konusu 8 bakkal ise divân'a bir arzuhal sunarak, öteden beri kendilerinin dükkanlarında nohut, balık, bakla ve ıspanak pişirip zımmilere sattıklarını, sefer zamanlarında da Balıkpazarında olanlar gibi bir miktar yardımda bulduklarını, bunun dışında kendilerinin herhangi bir yükümlülüklerinin olmadığını belirterek bu imdadiyeden başka bir ödeme yapmayacaklarını belirten ve evâsıt-ı Şaban 1153/Kasım ortaları 1740 tarihinde Sultan Mahmud zamanında aldıkları emr-i şerifin yenilenmesini istemişlerdi. Merkezi yönetim sözkonusu talebi yerinde bularak Galata Kadısından böyle bir belgenin bakkallara verilmesini buyurmuştur¹⁷.

İncelediğimiz belgelerde yamaklık konusu ile ilgili olarak pek çok bilgi bulunmaktadır. Lonca ve yamak loncalar arasında merkezi devletin belirlemiş olduğu avâriz cinsinden vergilerin ödenmesi sırasında yine pek çok problem ortaya çıkmaktadır. Bu problemlerden yola çıkarak sistemin işleyişi hakkında önemli bilgilere ulaşmak mümkün görünmektedir. Loncaların avâriz vergilerini ödemelerinde bazen tüm üretime etki eden gelişmeler görülebilmektedir. Gelen hammaddenin dağıtımı sırasında görülen usulsüzlükler bu tür vergilerin ödenmemesine bahane olabilmektedir. Örneğin 16 Zilhicce 1122/5 Şubat 1711 yılında İstanbul'da Yaş yemişçiler bu türden bir bahane ile ve lonca işleyişleri hakkında önemli bilgiler vererek duruma ışık tutmaktadırlar. Buna göre İstanbul Yaş yemişçiler loncasının bir pazarbaşı ile dört bölükbaşı olup İstanbul'a yaş meyve geldikçe sözkonusu görevliler gemilere çıkıp, eskiden beri pazarcı taifesine narh-ı carî üzere yemişleri dağıtmakta, orducu ihracı ferman olduğu zamanlarda ise söz konusu taifeden ihtiyarları marifetiyle ordu bedellerini toplamaktadırlar. Ancak Yaş yemişçiler bir-iki yıldan beri bölükbaşlarının tüccarın getirdiği malı narhdan fazlasına alıp satıp, bazen de yükü kaybedip veya kaçırıp kendilerine mal gelmediğini bahane ederek mal dağıtımını yapmadıklarından şikayet etmişler ve bu yüzden kendilerinden istenen ordu bedeliyesine bir habbe dahi veremeyeceklerini bildirmişlerdi¹⁸.

Sefer zamanları esnaftan istenen avâriz cinsinden vergilerin başında gelen ve kaynaklarda ordu veya orducu akçesi/bedeli olarak geçen ve nakden istenen bu vergiyi ödeyebilmek için bazı loncalar, yakın iş kollarında çalışan diğer esnaf loncalarına baskıda bulunmaya devam etmişler ve bu vergiye onları da ortak etmeye çalışmışlardır. Örneğin 15 Rebiülahir 1129/27 Şubat 1717'de İstanbul'daki çilingir taifesi kethüdaları ve ileri gelenleri ile birlikte mahkemede verdikleri ifadelerinde yine İstanbul'daki hurda fûrûşan taifesinden kendilerinin yaptıkları kilitleri sattıklarını bahane ederek üzerlerindeki ordu bedeline yamak olarak katkıda bulunmalarını istemişlerdi. Hurda fûrûşan loncası ise bu bedeli kılıççılarla birlikte ödediklerini, onlara yamak olduklarını belirtmişler,

¹⁷ Ahmet Kabakoğlu, *İstanbul Külliyyâtı İstanbul Ahkâm Defterleri. İstanbul Esnaf Defterleri 1.* İstanbul Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları İstanbul Araştırma Merkezi, İstanbul 1997, s.109-110.

¹⁸ İstanbul Bâb Mahkemesi 95/49a4.

sonrasında yapılan incelemede durumun gerçekten de anlattıkları gibi olduğu anlaşılmış ve çilingir taifesi bu taleplerinden men edilmişti¹⁹. Bazen ordu akçesinden muaf oldukları halde bu türden yamaklık talepleriyle karşılaşan esnaf loncalarına da rastlanmaktadır. 22 Rebiülahir 1129/26 Mart 1717'de İstanbul'da serpici esnafı kadimü'l-eyyâmdan beri esnaf olduklarını, diğer hiçbir loncaya şimdiye dek yamak olmadıklarını, ordu akçesi olarak şimdiye kadar hiç vergi vermediklerini ve bu durumlarını belgeleyen bir fermanın kendilerine verilmiş olduğunu belirterek paçacı esnafından şikayetçi olmuşlardı. Belgeden anlaşıldığına göre paçacılar kendilerinden 1128/1716 yılında istenen 2 haymelik ordu hizmeti bedelini, serpicileri kendilerine yamak yazdırarak beraber ödemeyi düşünmektedirler. Yapılan incelemede serpici esnafı haklı bulunarak paçacıların tenbih olunmalarına yönelik bir karar verilmiştir²⁰.

Bazen iki esnaf loncası arasında yamaklık ve buna bağlı olarak avâruz cinsinden ödenecek verginin paylaşım miktarları üzerine bir protokol hazırlanmaktadır. Öyle ki loncalar arasındaki bu görüşmelerin sonucunda verginin hangi loncalar arasında ne şekilde paylaşılacağı yeniden belirlenebilmektedir. Loncalar arasında yapılan ve kadı tarafından onaylanan bu türden protokollere ilişkin pek çok örnek bulunmaktadır. Örneğin 7 Zilhicce 1122/27 Ocak 1711 yılında İstanbul Ortakapı'daki abacılar ordu bedeliyesi olarak Yedikule Kapısı dışında Küçükköy'de bulunan abacıardan 1000 akçe talep etmişler, onlar da bu meblağı fazla bularak ödemeyeceklerini bildirmişlerdi. Sonunda her iki taraf sözkonusu meblağ için 400 akçe üzerinde anlaşmışlardı²¹. Yine İstanbul'da 9 Zilhicce 1122/29 Ocak 1711 yılında bu kez İstanbul terzileri ile Uzun Çarşı ve Kalkancılar sükundaki kapamacı esnafı arasında bu türden bir anlaşma gerçekleşmiştir. Kapamacı esnafı terzilerin istediği 4000 akçelik ordu bedelini fazla bulunca iş, mahkemeye aksetmiş, konu hakkında bilgisi olanların, kapamacıların öteden beri bu vergi için terzilere 3.500 akçe verdikleri yönündeki şahitlikleri karşısında miktarı kabul etmek zorunda kalmışlardı²². Yine 29 Rebiülahir 1129/12 Mart 1717 yılında İstanbul'da sûzeneci (iğne yapanlar) taifesinin kethüda ve loncanın ileri gelenleri, saraçhane esnafı kethüdası ve ileri gelenleri ile yaptıkları görüşmelerde her iki loncanın sanatlarının hemen hemen aynı olduğunu belirterek saraçhaneden çıkan ürünlerin yağlıkçılar sükunda satıldığını ve ordu

¹⁹ İstanbul Bâb Mahkemesi, 115/50 b2. Evliya Çelebi IV. Murad'ın Bağdat seferine katılan ekmeççi esnafına ekmeğin tuzsuz ve susuz yapılamayacağı için tuzcuların ve sakaların yamak olduklarını yazmaktadır. Evliya Çelebi, A.g.e., c.1, s.230-231. Yine salhâneciyan, kassâbân-ı sığır ve kassâbân-ı yahûdân, kaymakçı, peynirci ve yoğurtcuların kazançlarının koyunlara bağlı olduğundan, şem'-i rûgan-ı mumcuyân'ın da kasapların elde ettikleri iç yağlara muhtaç olmaları nedeniyle kasaplara yamak olduklarını belirtir. Evliya Çelebi, A.g.e., c.1, s.243. Yine başçılarla birlikte alayda yer alan tutkacılar, başçılardan koyun paçası aldıklarından, ciğerciler, sirkeçiler ve kuru sarımsakçılar da baş, paça ve işkembenin sirke ve sarımsaksız olmayacağından ötürü başçılara yamak olarak anılmaktadırlar. Evliya Çelebi, A.g.e., c.1, s.247-248. Yine önceden saraçlara yamakten tüfek ile ilgili hizmet üreten keseciyan-ı silah-ı tüfek esnafı fermanla ayrılp tüfekçilere yamak olmuşlardır. Evliya Çelebi, A.g.e., c.1, s.267.

²⁰ İstanbul Bâb Mahkemesi, 115/50 b1.

²¹ İstanbul Bâb Mahkemesi, 95/50a2.

²² İstanbul Bâb Mahkemesi, 95/50b2.

bedellerini bu bölgedeki esnafla birlikte ödediklerini ancak bundan da şikayetçi olduklarını ve bundan sonra bu bedeli saraçlarla yaptıkları anlaşma gereği onlarla -saraçlarla- birlikte ödeyeceklerini sicile kaydettirmişlerdi²³. Sınırları dikkatle belirlenmiş alanlarda üretim ve satış yapsalar da Osmanlı loncalarının ihtiyaç duydukları hammaddeler temelde ortaktır. Aynı hammaddelere ihtiyaç duyan loncaların üretim farklılığı olsa bile merkez tarafından istenen bu tür vergileri aralarında paylaşma çabaları mantıklıdır.

Yamaklık uygulaması ve bu uygulama ile ilgili loncalar arasında yaşanan sorunlar yalnızca İstanbul için geçerli değildir. Merkezi hükümetin avâriz cinsi bir vergi olan ordu akçesini ve orducu hizmetini talep ettiği diğer Osmanlı kenti loncalarında, hem de daha erken tarihlerde, benzer olaylar görülmektedir. Örneğin 5 Muharrem 988/21 Şubat 1580'de Bursa'dan istenen orducu esnaf arasında bulunan ekmekçilere yamak olarak muavenet eden uncuların eskiden olduğu gibi bu yıl için de muavenet etmeleri isteniyordu²⁴. Yine evâsit-ı Cemaziyelâhir 992/Haziran sonları 1584'de Bursa kazancılarının kethüda, yiğitbaşı ve ustalarından bazıları, Bursa yaycılarının huzurunda; *mezbûrûn yaycılar bundan akdem ordu için emr-i şerif vârid olduğda Âsîâne-i sa'âdete varub bizim eshâb-ı hirfetimiz dört nefer olub sefer-i hümâyûna iktidârımız yokdur. Ordu vermeyen ehl-i hirefden ba'zı ehl-i hiref mu'in ta'yîn olunmak taleb eylediklerinde kazancı ve kalaycı ve ağaççı ve çömlekçi tâ'ifeleri emr-i şerif ile mezbûrlara yamak ta'yîn olunmuş idi. Hâlâ mezkûrlar on dört dükkan olmuşdur. Kibel-i şer'den tefahhus olunub elimizde olan hükm-i hümâyûn muktezâsinca bizim hirfetimiz ihrâc olunmak taleb ederiz dediklerinde, kazancıların bu sözleri üzerine mahkeme tarafından adam gönderilip yaycıların dükkanları sayılmış ve on dört dükkân olduğu saptandıktan sonra, kazancılar, yaycılara orducu ihracında yamak olmaktan çıkarılmışlardır²⁵. Bu belgede dikkati çeken nokta yaycılara yamak olarak yazılan kalaycıların yamaklık statüsünden kurtulmak için yaycı loncası hakkında ileri sürdükleri gerekçedir. Yaycılar loncasından istenen orducu hizmetini yaycılar ancak dört dükkan olarak üretim yaptıklarından, tek başlarına göremeyecekleri için, bazı loncalar yaycılara yamak olarak bağlanmıştı. Ancak dükkan sayıları artınca yamak olan loncalardan biri -kalaycılar- bu statüden çıkarılarak, bağımsız olarak bu hizmete katılmasına karar verilmiştir. Yine 2 Cemaziyelâhir 1002/23 Şubat 1594 tarihinde Bursa kadısının İstanbul'a gönderdiği arzda; Bursa'da aşçı tafesi mahkemeye gelip, kendilerinin fakir olduklarını, pek çoğunun başka yerlerden gelerek misafir olarak bulduklarını ve vergilerin ödenmesi sırasında içlerinden pek çoğunun kaçıp gittiklerini bildirmişler, sefere katılacak olmalarından dolayı fazla miktarlarda malzeme almaları gerektiğinden tıpkı İstanbul ve Edirne'deki helvacıların aşçılara yamak oldukları gibi Bursa'da da*

²³ İstanbul Bâb Mahkemesi, 115/50 b3.

²⁴ MD 39/392, s.185.

²⁵ Özer Ergenç, XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa: Yerleşimi, Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara 1979, s. 215.

kahvecilerin aşçılara yamak olarak tayin edildiğini bildirmişlerdi. Ancak attarlar kahvecilerin kendi iş kollarına daha yakın olduğunu belirterek ellerindeki kahvecilerin kendilerine yamak olarak yazıldıklarını gösteren bir emr-i şerifi mahkemede ibraz etmişler ve yapılmak istenen bu yeni uygulamaya itiraz etmişlerdi. Bursa kadısı da attarlara zaten sabuncu ve macuncuların yamak olduklarını ve eğer kahvecilerin aşçılara yamak olarak tayin edilmedikleri takdirde aşçıların kendilerinden istenen orducu hizmetini yerine getiremeyeceklerini bildirmektedir. Bursa kadısı bu durum değişikliğinin merkezce onaylanmasını istemektedir. Bu yeni durum İstanbul tarafından yerinde görülerek onaylanmıştır²⁶. 12 Zilkade 1003/18 Ağustos 1595 yılında bu kez Bursa'daki abacı esnafı temsilcileri mahkemeye gelerek kendilerinin alıp sattıkları kırmızı abayı çuka arakiyecilerinin de alarak arakiye dikip sattıklarını belirtmişler ve ödedikleri ordu akçesine arakiyecilerin yamak olarak katılmalarını talep etmişlerdi. Arakiyeciler ise eskiden beri bu vergiyi çukacılar ile birlikte ödediklerini, abacılar ile bu türden bir işlerinin olmadığını belirterek ellerinde bulunan hücceti göstermişlerdi. Mahkeme de hem bu hücceti hem de bu loncaların dışından bazı tanıkların verdikleri ifadeleri göz önüne alarak eski durumu tekrar onaylamıştı²⁷. Bursa'daki aşçılar 7 Safer 1004/12 Ekim 1595 yılında bir kez daha mahkemededirler. Bu kez bundan önce kendilerine sefer zamanı yamak olarak tayin olunan mancınıkla ipek çeken esnafın hala bu yükümlülüklerini yerine getirmediklerinden şikayetçi olmuşlardı. Mahkemenin yaptığı soruşturma ifadelerinin doğruluğunu ortaya koyunca talepleri olumlu bulunmuş ve yamak olarak kabul edilen esnaf uyarılmıştır²⁸.

Edirne kenti ile ilgili elimizde bulunan aynı konudaki örnekler XVIII. yüzyılın başlarına aittir. Örneğin Edirne'deki eskici taifesinden Ahmed'in 16 Zilhicce 1131/30 Ekim 1719'da İstanbul'a gönderdiği arza göre Edirne'de Sultan Süleyman yakınında Küçük Arasta'da oturan haffaflar fermanla Büyük Arasta'ya nakledilmişler, boş kalan dükkanlardan birine de arzın sahibi Ahmed yerleşmiştir. Ancak haffaflar Ahmed'den ordu akçesi için kendilerine yamak olmasına yönelik baskılarda bulunmaktadırlar. Ahmed verdiği ifadede bağlı bulunduğu Edirne eskiciler loncasında iki hayme ile zaten seferlerde görev aldığını belirtmiş ve bu baskıları ortadan kaldırmasını istemiştir. Merkezi hükümet yaptığı araştırma sonucunda Edirne postalcıbaşısı ve kadısına hitaben yazdığı bir fermanla bu konuda postalcıların men' olunmalarını istemiştir²⁹. 1150/1737 yılında bu kez Edirne'deki kırmızı halı boyacıları ordu akçesi için paçacı esnafına yamak olduklarını belirterek, paylarına düşen vergi dilimini onlara ödediklerini, ancak bu yıl kasaplardan bu vergiyi kendilerine de ödemelerine yönelik baskılara maruz kaldıklarını, kasapların bu konuda boyacıların ana hammaddesi olduğu anlaşılan kesilen koyun ve sığırların kanlarını kendilerine vermeyerek baskıda bulduklarını şikayet etmektedirler.

²⁶ Özer Ergenç, A.g.e., aynı yer.

²⁷ B.Ş.S., B.12, s.237.

²⁸ B.Ş.S., B15, s.83.

²⁹ Cevdet Belediye 749.

Daha önceki kayıtları inceleyen merkezi hükümet 1128/1716 yılındaki sefer-i hümayında Edirne'den ihraç olunan orducu esnafın arasında yer alan boyacıların gerçekten de paçacı esnafına yamak olarak kaydedildiklerini belirlemiş ve sorunun Edirne kadısınca boyacılar lehinde sonuçlandırılması için 12 Rebiülevvel 1151/30 Haziran 1738 tarihinde bir emr-i şerif göndermiştir³⁰. Yine 19 Rebiülevvel 1154/4 Haziran 1741 yılında Edirne postalcılarından Yusuf gönderdiği arzda kendilerine orducu ihracında yamak olan Büyük Areste'de kapı aşağısında bulunan 22 ve Küçük Arasta'daki yine 22 haffaf dükkanlarından Küçük Arasta'daki haffaf dükkanları arasında hisselerine düşen ordu akçesini postalcılar loncasına vermeyenlerin bulunduğunu bildirmekte ve bunun için kendilerine bir emr-i şerif verilmesini talep etmektedir. Bu talep merkez tarafından uygun görülüş ve ordu akçesinin Küçük Arasta'daki haffaflardan da tahsili hakkında emr-i şerif yazılmıştır. Belgede bu vergi miktarı belirtilmemişse de 1153/1740 yılında Edirne'deki postacı esnafının 2 hayme olarak orducu ihraç ettiği kaydedilmiştir³¹. Yamaklık konusunda şehirlerarası ticaret yapan esnaf da diğer loncalar tarafından baskıya uğrayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir kente ticaret yapmak için gitmiş olan esnaflar gittikleri kentten aynı işkolundaki esnaf loncaları tarafından ödedikleri avâriz cinsinden vergilere ortak edilmeye zorlanmaktadırlar. Örneğin evâil Cemaziyelahir 1002/Mart ortaları 1594 yılında Bursa'ya ticaret yapmak amacıyla gelmiş olan İstanbul kazzazlarından üç yahudi, kendi dükkânlarının İstanbul'da olduğunu, kazançlarını bu kentten sağladıklarını, ordu, kasap ve diğer vergilerini bu kentte ödemiş olduklarını belirttikten sonra sadece bir süreliğine geldikleri Bursa kentinin yahudiler kethüdasının kendilerinden ordu ve sair vergi istendiğini şikayet etmektedirler. Kethüda ise bu tüccarların kazançlarının Bursa'da olduğunu belirttikten sonra, bu yüzden adı geçen vergilerin ödenmesinde tüccarların daha önceleri de kendilerine yardımcı olduklarını söylemiştir. Mahkeme kazzazlar üzerine çok vergi yüklenmemesi için kethüdaya tenbihte bulunmuş, sözkonusu kazzazlar da mahkemede hazır bulunduğu belgeden anlaşılan Bursa kazzazlar şeyhine, bu vergilerin ödenmesinde Bursa kazzazlarına kendi rızaları ile katkıda bulunacaklarına dair söz vermişlerdir³².

Görüldüğü üzere esnaf loncaları önceleri savaş, kıtlık, doğal afet v.b gibi olağanüstü durumlarda daha sonraları ise düzenli olarak hemen her yıl devletin ihtiyaç duyduğu nakit ihtiyacı karşılamak amacıyla toplanmaya başlanan avâriz cinsi vergileri ödemekle mükellef kabul edilmişlerdi. Bu vergilerin Osmanlı Devleti tarafından düzenli bir şekilde her yıl ve ağırlaşarak toplanmaya başlanması loncalar arasında görülen yamaklıkla ilgili problemlerin artmasına yol açmıştır. Hangi loncanın bu vergileri bağımsız, hangilerinin ise yamak olarak ödeyecekleri merkezi tarafından belirlenmekteydi. Bu belirlemede sefer sırasında askerlerin ihtiyaçları ve bunların karşılanabilirliği en önde gelen

³⁰ Cevdet Belediye 4430.

³¹ Cevdet Askeriye 49264.

³² B.Ş.S., B.113/169 ve B.113/994.

kıstastır. Kanımızca sefer sırasında askerin lojistik ihtiyaçlarının en önemlilerini (gıda, giyim, sağlık, silah ve diğer savaş ekipmanları) doğrudan sefer sırasında karşılayabilecek ölçüde bilgi ve sermayeye sahip güçlü loncalar, istenilen bu özelliklere sahip olmayan ve askeri açıdan fazla bir önem taşımayan diğer loncaları kendilerine yamak olarak bağlayabilmekteydiler. Ancak statükonun değişmesi de mümkündür. Bazen yamak olarak yazılan bir lonca bir süre sonra yamaklıktan kurtulup doğrudan vergisini hizmet ya da nakit olarak ödeyebilmektedir. Tüm bu statüko belirleme ve sonrasındaki değişikliklerde merkezi devletin verdiği kararlar belirleyici olmaktadır. Osmanlı Devletindeki loncalar arasında, vergilendirmeden doğan ancak sosyal ve ekonomik başka sonuçlara yol açabilen ve yorumlarının yapılması gereken bu türden ilişkilerin esnaf ve üretimle ilgili bilgilerimize yenilerine katacak ölçüde yoğun olduğu görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

1-Arşiv Belgeleri

Cevdet Askeriye; 49264, 49772.

Cevdet Belediye; 749, 4430.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD); 3284,3823, 9902.

Mühimme Defterleri (MD); 39, 52.

İstanbul Bâb Mahkemesi Şeriyye Sicilleri; 95, 106, 115.

Bursa Şeriyye Sicilleri; B.12, B.113.

2- Yayınlanmış Eserler

Ahmed Refik, *Onbirinci Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı (1592-1688)*. Enderun Kitabevi, İstanbul 1988.

AND, Metin, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara Aralık 1982.

ATIL, Esin, *Levni ve Surname. Bir Osmanlı Şenliğinin Öyküsü*. Koçbank, İstanbul 1999.

BARKAN, Ömer Lütfi, "Avârız", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, c. 2, s. 13-19.

COHEN, Amnon, *Osmanlı Kudüs'ünde Loncalar*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul Şubat 2003.

Eremya Çelebi Kömürcüyan, *XVII. Yüzyıl'da İstanbul Tarihi* (Çeviren: Hrand D.Andreasyan), İstanbul 1952.

ERGENÇ, Özer, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa: Yerleşimi, Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu Üzerine Bir Araştırma*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara 1979.

_____, "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)* içinde. Ed. Osman Okyar-Halil İnalçık, Ankara 1980, s.103-109.

Evliya Çelebi, *Seyahatname*. Neşreden: Orhan Şaik Gökyay, 1. cilt, YKY, İstanbul 1996.

FAROQHI, Suraiya, "XVI.-XVIII. Yüzyıllarda Orta Anadolu'da Şeyh Aileleri", *Türkiye İktisat Tarihi Semineri, Metinler/Tartışmalar* içinde, 8-10 Haziran 1973, Editörler: Osman Okyar-H.Ünal Nalbantoğlu, Hacettepe Üniversitesi Yayınları/ c.13, Ankara 1975, s.197-226.

FINKEL, Caroline, *The Administration of Warfare: The Ottoman Military Campaigns in Hungary. 1593-1606*. VWGÖ, Wien 1988.

İNALCIK, Halil, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I*. 2. baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*. Çev: Ruşen Sezer, YKY İstanbul Mayıs 2003.

KABAKOĞLU, Ahmet, *İstanbul Külliyyâtı İstanbul Ahkâm Defterleri. İstanbul Esnaf Defterleri 1*. İstanbul Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları. İstanbul Araştırma Merkezi, İstanbul 1997.

MANTRAN, Robert, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul. Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*. Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Enver Özcan. Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2 Cilt, Ankara 1990.

YILDIRIM, Onur, "Osmanlı Esnafında Uyum ve Dönüşüm: 1650-1826" *Toplum ve Bilim*, sa.83, Kış 1999/2000, s.146-175.

۹
 حصار بانه قوتی
 حصار بانه قوتی

۱۱۳۱
 ۱۹۶۶
 ۱۱۳۱
 ۱۹۶۶

و مشروطیت و قوت
 سره و سریندر

و حق و بر حق و بر حق
 بوقول و بر حق و بر حق
 اورد و حصار بانه قوتی
 فدره کوی حصار بانه قوتی
 بناء معتبره اوزون اوزون اوزون
 جو صوفی و حصار بانه قوتی
 ایز حصار بانه قوتی و حصار بانه قوتی
 مرصوفه بوقول و حصار بانه قوتی
 لکن و حصار بانه قوتی و حصار بانه قوتی
 بدست بقرابینه قوتی حصار بانه قوتی

لسانه وقت مالک مال لعمرو فذة با حمار طافه و رکاهه سلام طهر لعم کو تزدین فبند
 لکله نرف اورده و اورده اوکلوکلین و کلر استر علی و طافه اورده و اورده اولمخ
 فذة او لستدفع بدت عاف اوکلوکلین لعم و کلر استر علی و طافه اورده و اورده
 اورده و فذة او لستدفع بدت عاف اوکلوکلین لعم و کلر استر علی و طافه اورده و اورده
 ابلده تالی و طافه سنده عذر اوکلوکلین لعم و کلر استر علی و طافه اورده و اورده
 فذة اوکلوکلین لعم و کلر استر علی و طافه اورده و اورده اورده و اورده
 همه رکوه اورده و اورده اوکلوکلین لعم و کلر استر علی و طافه اورده و اورده
 بختی خور و فذة اوکلوکلین لعم و کلر استر علی و طافه اورده و اورده
 الهم فذة اوکلوکلین لعم و کلر استر علی و طافه اورده و اورده
 و لعم شیخی مرقطه قید ایلدیک و ایضا فذة اوکلوکلین لعم و کلر استر علی و طافه اورده و اورده

Mühimme Defteri 52/846, s.319.

